

Конференція «Global science and education in the modern realities '2021»
(США) в августі 2021г.

Регістрація конференція us7

Секція: Освіта і педагогіка

УДК 37.025.7

**FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING
IN CHILDREN OF PRESCHOOL AGE**

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ
У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Kovalenko O.V./ Коваленко О. В.

cand. of Ped. Scien. / к.п.н, доц.,

ORCIDID: 0000-0002-5957-7256

Borys Hrynchenko Kyiv University, Kyiv, Bulvarno-Kudryavska, 18/2, 04053

Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053

Анотація. В роботі розглядаються підходи щодо закономірностей розвитку мислення дошкільників загалом і критичного мислення зокрема. На основі опрацювань досліджень психологів і педагогів виокремлені та обґрунтовані особливості цієї роботи – необхідність гармонізації мислення, почуттів та уяви у дитини як чинників розвитку критичності.

Ключові слова: мислення, почуття, уява, критичне мислення, діти дошкільного віку.

Abstract. *The paper considers approaches to the patterns of development of preschoolers' thinking in general and critical thinking in particular. Based on the research of psychologists and teachers, the features of this work are singled out and substantiated - the need to harmonize the thinking, feelings and imagination of the child as factors in the development of human criticality.*

Key words: *thinking, feelings, imagination, critical thinking, preschool children.*

Вступ. Сучасне суспільство, в якому росте та виховується молоде покоління, висуває нові вимоги до особистості. Тепер завданнями освіти є отримання і обробка інформації, виокремлення основного з великого масиву інформації, швидка орієнтація в конкретній ситуації тощо. Досягнення цієї мети ускладнюється, якщо людина не володіє навичками і вміннями критичного мислення. Про важливість розвитку критичного мислення у підростаючого покоління йшлося на Всесвітньому форумі в Давосі. Саме там

було зроблено акцент на тому, що критичне мислення є однією з ключових навичок XXI сторіччя.

Мета роботи. Попри те, що питання розвитку критичного мислення знайшло своє поширення в світі ще з 80-х років XX ст., для педагогів в Україні ця проблема є доволі новою. За останні роки в Україні з'явилися наукові дослідження з означеного питання, публікації щодо розвитку критичного мислення у школярів за допомогою змісту різних уроків та розвитку критичного мислення у студентської молоді. Однак, про розвиток основ критичного мислення у дітей дошкільного віку є обмаль інформації і лише поодинокі публікації. Відповідно метою нашого дослідження і було питання розкриття особливостей розвитку основ критичного мислення у дітей дошкільного віку.

Основний текст. Нами були опрацьовані результати досліджень проблеми критичного мислення вчених світового рівня (Е. де Боно, Енніс, М. Ліпмана, Дж. Надлера, Ж. Піаже, Р. Пауля, Д. Стіл, Е. Торренса, Е.Тоффлера, П. Фрейре, Д. Хелперн та ін.); одних з перших вітчизняних дослідників критичного мислення (О. Тягла і Т. Воропая), матеріали Харківського центру критичного мислення, матеріали дисертаційних досліджень (О. Кочерги, О. Новікової та О. Пометун), низка посібників, підручників та окремих публікацій з означеного питання (Г. Беленька, Н. Дятленко, В. Козира, Н. Лавриченко, В. Луговий, С. Набатов, О. Новікова, Л. Обухова, В. Огнев'юк, Г. Падалка, О. Пометун, С. Терно та ін.).

Ряд науковців (Г. Беленька, В. Луговий, В. Огнев'юк, С. Набатов, А. Тягло і Т. Воропай та ін.) висвітлюють проблему розвитку критичного мислення в академічному середовищі як життєво важливої якості особистості у будь-якій галузі (Новікова, 2008).

Заслуговують на увагу результати досліджень О. Пометун та її творчого колективу, С. Терната ін. з означеного питання. Нами були опрацьовані їх низка посібників і статей практико-орієнтованого спрямування (Терно, 2011).

Зважаючи на те, що наше дослідження присвячене питанню розвитку основ критичного мислення у дітей дошкільного віку, ми виокремили кілька позицій, які є для нас принциповими, а саме: 1) мислення дітей дошкільного віку має свої особливості, етапи розвитку і наш супровід, підтримка процесу його розвитку має базуватись на цих особливостях та законах психології, на результатах психолого-педагогічних досліджень; 2) методи і прийоми розвитку критичного мислення у школярів, студентської молоді, які широко висвітлюються в літературі та відкритих джерелах сліпо переносити на освітню роботу з дітьми дошкільного віку не можна, зважаючи, за словами С. Русової, на «ніжність дитячої душі». Керуючись одним з основних принципів нашої діяльності «не нашкодити», ми маємо діяти, знаючи ці особливості розвитку мислення малят.

Саме тому ми опрацьовували питання інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку та етапи розвитку мислення у них (Б. Ананьєв, Г. Балл, М. Басов, Л. Божович, Л. Венгер, Л. Виготський, Д. Гальперін, В. Давидов, О. Запорожець, П. Зінченко, Г. Костюк, О. Леонтєв, Г. Люблінська, О. Моляко, Т. Піроженко, О. Проскура, С. Рубінштейн та ін.). Неперевершений внесок в проблему зробив швейцарський психолог Ж. Піаже, наукові відкриття якого розцінюються як найвище досягнення психології ХХ ст. Втім науковий погляд на проблему розвитку критичного мислення у дітей дошкільного віку лише починає складатись.

Психологи виділяють ряд закономірностей розвитку мислення дошкільників. Зокрема, у дошкільному віці дитина поступово оволодіває основними видами мислення, якими буде користуватись впродовж подальшого життя. Спочатку це – наочно-дійове мислення. Воно дозволяє дитині вирішувати завдання практичного характеру завдяки неодноразовим спробам. Згодом у дитини з'являється можливість вирішувати завдання подумки («в умі»), використовуючи попередньо набутий досвід, що характерне для наочно-образного мислення. І лише з часом, на кінець дошкільного віку, з'являються елементи понятійного або мовленнєвого мислення (Обухова, 1972: 4).

Ряд психологів (Н. Дятленко, О. Кочерга, М. Поддьяков, Т. Піроженко, О. Проскура та ін.) зазначають, що є нерідкі випадки грубого, непродуманого втручання дорослих у розвиток мислення дитини, формуючи власну думку, надаючи судженням дитини теоретичного характеру. Останнім часом, зазначає О. Кочерга, спостерігаються певні перекоси у бік збільшення суми знань, яку пропонують дитині для засвоєння, що, в свою чергу, розбалансовує роботу мозку (Кочерга, 2012: 6). Інформаційний вибух останніх десятиліть, продовжує психолог, якісно змінив ситуацію в системі освіти, вказавши на безперспективність засвоєння інформації тільки механізмами пам'яті. Це перевантажує дитину і не залишає їй «свободи» дії з іншими інформаційними джерелами, сприяє перевтомі та блокує критичне мислення. В результаті інформація «провалюється» в свідомість і захаращує поле творчої діяльності. Ось чому, наголошує О. Кочерга, нагальною проблемою стає гармонізація мислення, почуттів та уяви дитини як сутнісних її сил, які і роблять її людиною, т.т. творцем, дослідником, відкривачем (Кочерга, 2003).

З категоричним запереченням щодо бажання дорослих «наварширувати» дитячу голівку великою кількістю інформації, яка часто не відповідає віку, заучуючи її з дитиною, виступають Н. Дятленко, О. Кононко, О. Кочерга, В. Кузьменко, Т. Піроженко та ін. Таке форсування темпів розвитку пізнавальної сфери лише шкодить дитині, позбавляючи її можливостей природнім шляхом, докладати певні зусилля, накопичувати власний досвід і знання.

З огляду на проблему розвитку критичного мислення, підкреслюють О. Арсенєв, О. Кочерга, С. Терно та ін, необхідне переосмислення дії мислення. Мислення потрібно розглядати у поєднанні з почуттями та уявою як сутнісних сил людини на базі синтезуючих підходів. Якщо метою освіти вважати формування знань, умінь та навичок, освіта неминуче буде відставати від запитів життя. Метою освіти повинен бути розвиток особистості, її творчого потенціалу. Сума знань, умінь і навичок не формує творчу особистість. Тільки почуття, народжувані психомоторними діями, здатні пробуджувати уяву.

Психомоторні дії – мислення, почуття та уява є джерелом розвитку критичного мислення і таланту (Кочерга, 2003; Терно, 2011).

Мислення, почуття та уява, наголошує О. Кочерга, не є самоціллю навчання людини, вони є чинниками розвитку критичності людини, засобом вирішення проблем, які виникають у розв'язанні освітніх, а в подальшому житті – будь-яких задач. За допомогою взаємовпливу мислення, почуттів та уяви людина оволодіває цілісністю бачення, діяльність її набуває осмисленості, перспективи тощо. Саме процеси мислення, почуттів та уяви в їх єдності допомагають людині в оволодінні нестандартними діями пошуку і вирішення задач, оскільки саме ці процеси є найбільш гнучкими, варіативними та багатовекторними. Синтез мислення, почуттів та уяви – потужний засіб пізнання. Продуктивність дії цього засобу впливає на діапазон критичності людини (Кочерга, 2003). Розвиток творчих здібностей дитини, критичність її мислення залежить не від механічної кількості у неї знань, а від здатності переносити мисленням, почуттями та уявою наявні знання у нові ситуації.

Висновки. Була опрацьована дефінітивна характеристика основних понять дослідження; нормативні документи, у яких представлені завдання інтелектуального виховання дітей; результати досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців з питань розвитку критичного мислення у учнівської та студентської молоді. На основі опрацювання результатів досліджень дитячих психологів були виокремлені особливості розвитку мислення дітей дошкільного віку загалом і основ критичного мислення зокрема. Наша стаття довела необхідність подальших досліджень питання методів і прийомів розвитку основ критичного мислення у дітей дошкільного віку.

Література:

1. Кочерга О.В. Взаємозв'язок мислення, почуттів та уяви у розвитку критичності людини. Автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня канд. психолог. наук. Спеціальність 19.00.01. Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ. 2003. 18 с.

2. Кочерга О. Психофізіологія становлення мислення дитини. Початкова школа. 2012. Вип. 6. С. 5–8.

3. Новікова О. В. Проблема розвитку творчого мислення в системі Едварда де Боно. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. Спеціальність 19.00.01. Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ. 2008. 20 с.

4. Обухова Л.Ф. Этапы развития детского мышления. Москва. Московский государственный университет им. М. Ломоносова. 1972. 150 с.

5. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії). Запоріжжя. Запорізький національний університет. 2011. 105 с.

Стаття надіслана: 22. 08. 2021 р.

Коваленко О.В.